

КРИВИЧНО ДЕЛО ШПИЈУНАЖЕ КАО ОБЛИК АГЕНТУРНОГ МЕТОДА У ПРИКУПЉАЊУ ПОДАТАКА

Радојица Лазић*

Мирко Кулић**

Мирко Бубало***

Достављен: 24. 12. 2021.

Кориговано: 18. 02. и 07. 03. 2022.

Прихваћен: 15. 03. 2022.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2201032L

Обавештајна служба је специјализована организација која омогућава заштиту националне безбедности и остваривање националних интереса. Такође, представља и инструмент спољне политике државе. Као таква, увек је у центру збивања на међународном плану. С друге стране, савремене претње, попут тероризма, организованог криминала и корупције, тешко је савладати без ангажовања обавештајних служби. Оне у свом раду примењују различите мере, методе и поступке. Међутим, откривање појединих намера и планова других држава захтева посебна знања и вештине. Агентурни метод омогућава остварење тог циља, али је он, са аспекта државе према којој се примењује, нелегалан, па се држава од њега штити тако што га у свом кривичном законодавству дефинише као кривично дело шпијунаже.

У раду је представљен упоредноправни приказ кривичног дела шпијунаже у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватској и Мађарској. Тиме смо настојали да укажемо на стање и решења која се односе на наведено кривично дело у законодавствима суседних земаља. Поред тога, агентурни метод веома често се реализује под плаштом дипломатских активности. Међутим, дипломатија и шпијунажа не могу се поистовећивати, па ћемо у овом раду настојати да објаснимо разлику између тих делатности.

Кључне речи: *обавештајне службе, агентурни метод, дипломатија, спољна политика, кривично дело шпијунаже*

* Доктор политичких наука, ванредни професор, Факултет за дипломатију и безбедност, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд, Република Србија, lazicr@orion.rs

** Доктор правних наука, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад, Република Србија.

*** Мастер правних наука, Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитета Привредна академија у Новом Саду, Нови Сад, Република Србија.

Агентурни метод у раду обавештајних служби

Обавештајна служба одувек је имала значајну улогу у друштвеним збивањима, како у оквиру унутрашње политике, тако и у сфери спољне политике и међународних односа. Да би нека држава обезбедила свој стабилни развој, у сваком тренутку мора бити свесна свог геополитичког, геостратешког значаја, планова, намера и интереса других држава, односно мора бити свесна свог међународног окружења и положаја. У складу с тим, увек треба знати одговоре на питања: шта потенцијални непријатељ ради, шта је способен да уради и шта може учинити у будућности. Реализатор ових посебно сложених, неизвесних, али веома важних задатака може бити само специфична организација људског колективитета који ствара држава, а то је управо обавештајна служба.

Анализирајући литературу која је за предмет свог изучавања имала обавештајну делатност, може се увидети да постоје различити ставови и одређењу и дефинисању појма „обавештајне службе”. Разлози за то су веома различити. Неки од њих јесу тајност рада, као и немогућност употребе метода непосредног посматрања, због чега је целокупно истраживање усмерено на коришћење посредних извора: стручне литературе, електронских медија, званичних докумената итд. Такође, један од разлога јесте и феномен савремене обавештајне службе који, у односу на традиционалну обавештајну службу, подразумева да она врши и контраобавештајне али и субверзивне активности. Затим, биполаризација света заснована на идеолошкој основи, појава великог броја међународних организација, појава тероризма као новог светског безбедносног феномена, продубљивање противуречности између развијених и неразвијених држава, такође су неки од разлога који отежавају одређивање појма обавештајне службе.

За Андреју Савића: „Обавештајна служба је друштвено-историјски и класно условљена специјализована организација, која у оквиру свог делокруга рада спроводи тајне обавештајне, контраобавештајне и субверзивне садржаје према виталним интересима противника, користећи при томе специфичне методе и средства, са циљем остваривања одређених политичких интереса и заштите унутрашње и спољне безбедности”.¹ Слично виђење дели и Младен Бајагић који сматра: „Обавештајна служба је специјализована установа државног апарата, која у складу са утврђеним делокругом рада спроводи обавештајно-информативне, обавештајно-безбедносне, необавештајне активности и субверзивне садржаје према виталним интересима и вредностима противника, користећи научне методе и методе стицања научних сазнања, као и специфичне прикупљачке методе, поступке и средства, у циљу остварења националних интереса и очувања и унапређења националне безбедности сопствене државе”.²

¹ Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 86.

² Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 223.

С друге стране, Љубомир Стајић обавештајну службу одређује као „специјализовану, релативно самосталну институцију државног апарата, овлашћену да легалним јавним, али и тајним средствима и методама, прикупља значајне обавештајне податке и информације о другим државама или њеним институцијама и могућим унутрашњим противницима сопствене државе, потребних за вођење политике земље и преузимање других поступака у миру и рату и да сопственом активношћу, самостално или у сарадњи са другим државним органима, спроводи део државних и политичких циљева земље”.³

Међутим, имајући у виду да су обавештајне службе једна од главних носилаца спољне политике свих држава, једнострано дефинисање те службе није адекватно. Уколико би се обавештајна служба на такав начин одредила, то би значило да све државе имају сличну спољну политику, а то, свакако, није истина. С обзиром на то да се спољна политика великих сила разликује од спољне политике, условно речено малих држава, у том правцу ће се фокусирати и одређење појма обавештајне службе.

Са аспекта великих сила, обавештајна служба је специјализована професионална организација одређене државе која је надлежна да применом, пре свега, тајних метода и средстава спроводи обавештајне, али и шпијунско-субверзивне акције и операције, које су усмерене према стратешко важним државама, ради максималног доприноса хегемонистичким претензијама матичне државе.⁴

С друге стране, са аспекта малих држава обавештајна служба је специјализована организација државног апарата, која је у складу са законом утврђеним делокругом, овлашћена да легалним, али и тајним методама и средствима, спроводи обавештајно-информативне, обавештајно-безбедносне садржаје, према субјектима у окружењу, који би могли да угрозе или који угрожавају безбедност матичне државе, ради успешног вођења државне политике и очувања и унапређења националне безбедности те државе.⁵

Дакле, за обавештајну службу малих држава прикупљање података (откривање тајни), односно спровођење обавештајно-информативних акција према субјектима у окружењу представља кључни задатак. С друге стране, код обавештајних служби великих сила спровођење обавештајних активности је само један од задатака, који обично претходи шпијунско-субверзивној акцији и операцији.⁶

Методологија рада обавештајних служби обухвата и обавештајну активност и субверзивно деловање. Стога се методи рада обавештајних служби могу поделити на: 1) методе прикупљања обавештајних података и 2) методе субверзивног деловања.

³ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2021, стр. 231.

⁴ Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности, „Службени гласник”, Београд, 2009, стр. 77.

⁵ Ибид, стр. 78.

⁶ Марко Парезановић, *Политички преврати – савремени приступ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2013, стр. 241. Током хладног рада обавештајне службе САД и СССР-а биле су главни организатори и учесници бројних политичких преврата, државних удара, револуција, атентата, ратова, политичких, војних и безбедносних криза, бројних шпијунских афера које су потресале међудржавне односе у читавом свету.

У методе прикупљања обавештајних података спадају: агентурни метод (човек као извор података), технички метод, партнерска сарадња са другим службама и прикупљања обавештајних података из јавно доступних извора.⁷

Имајући у виду да подаци који се прикупе на тај начин захтевају додатну обраду, обавештајне службе, односно њихови аналитички сегменти, примењују посебне аналитичке методе и технике. Применом аналитичких метода и техника, прикупљеним подацима се даје нова димензија, која омогућава боље сагледавање и разумевање. Такође, ствара се и основ за њихову презентацију политичким одлучиоцима.⁸

Субверзивно деловање обавештајна служба спроводи кроз одређене форме, као што су: стварање и коришћење криза, субверзивна пропаганда, тероризам, саботажа, диверзија, употреба специјалних снага и насилни преврат.⁹

Агентурни метод је, свакако, најстарији, најризичнији али и најквалитетнији метод сазнавања тајни објекта обавештајног истраживања. Чувени кинески војсковођа и теоретичар Сун Цу указивао је на овај метод неколико векова пре нове ере.¹⁰ Ради се о делатности која се у највећем обиму дешава на територији државе која је предмет обавештајног истраживања, без обзира на то да ли обавештајци на тој територији бораве легално или илегално. У сваком случају, они на незаконит начин, посредством њених држављана, без сагласности и без њеног знања прикупљају податке који представљају строго чуване тајне. Такође, агент може бити ангажован и за субверзивно деловање. Најмање две чињенице су кључне приликом опредељења обавештајне службе за примену овог метода. Прво, ни применом најквалитетније савремене технике не могу се открити воља, намере и планови објекта обавештајног истраживања и, друго, незамисливо је извођење било какве тајне акције без подршке у структурама противника, а нарочито када се то обавља на његовој територији.

Под агентом се подразумева лице које, руковођено одређеним мотивима, свесно, тајно, организовано и непрофесионално прикупља и доставља обавештајне податке и извршава друге задатке по налогу и за потребе обавештајне службе. Из тога произилазе и основни елементи агентурног метода: свесност, тајност, организованост, континуираност и непрофесионалност.¹¹

У научној и стручној литератури веома често долази до мешања појмова агент и сарадник. Зато је потребно указати на суштинске разлике између лица која имају тајни однос са службом безбедности.

⁷ Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*. Академија за националну безбедност ЈП „Службени гласник”, Београд, 2015, стр. 191.

⁸ Драган Болић, *Менаџмент обавештајне делатности у функцији оперативног планирања (докторска дисертација)*. Војна академија, Београд, 2016, стр. 139–150; Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, оп. цит., стр. 371–394.

⁹ Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, оп. цит., стр. 243.

¹⁰ Сун Цу, *Умеће ратовања*, Бабун, Београд, 2014.

¹¹ Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, оп. цит., стр. 249; Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, оп. цит., стр. 193–194.

Сарадник је држављанин матичне државе и углавном делује на домаћој територији, док је агент, по правилу, страни држављанин или лице без држављанства. Он делује на територији државе која је објекат обавештајног истраживања.¹² Такође, треба разликовати агенте од лица која нису свесна да представљају извор информација, односно којима се манипулише на различите начине.¹³

Под шпијунажом се подразумева прикупљање обавештајних података и сазнања, односно долажење до строго чуваних тајни противника. У ужем значењу, она представља „деликт угрожавања националне безбедности одавања политичке, војне или службене тајне страни држави, организацији или лицу које им служи”.¹⁴ Обавештајне службе настоје, користећи различите методе и технике, да на сваки могући начин прикрију своје шпијунско деловање, нарочито код државе која је мета напада. Добро осмишљена легенда за прикривено деловање саставни је део обавештајне делатности у иностранству.

Код субверзивне шпијунаже приступ је сасвим другачији. Такву делатност карактерише појачани публицитет у држави напада. Код њених грађана и у јавности ствара се атмосфера страха, узнемирености, депресије, параноје, неповерења у способност постојеће власти да се одупре различитим спољним притисцима. То има за последицу економске, политичке, социјалне и друштвене кризе најширих размера.¹⁵

Дипломатско-правни аспект шпијунаже

Обавештајна служба и дипломатија врло су повезане и представљају веома важне актере у спровођењу спољне политике. Обавештајна служба, по правилу, увек је у центру спољнополитичких збивања. Она прати и анализира догађаје од интереса за државу, али и припрема и спроводи одређене активности за нарушавање система безбедности других држава. Добри обавештајци пружају кључну подршку дипломатији, укључујући различите оперативно-тактичке методе у долажењу до суштински важних података и сазнања политичког, војног, економског, или неког другог карактера.¹⁶ Обавештајне активности омогу-

¹² Ибид., стр. 193.

¹³ Саша Мијалковић, Милан Милошевић, *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, 2011, стр. 161.

¹⁴ Мило Бошковић, *Лексикон безбедности*, ЈП „Службени гласник”, Правни факултет у Новом Саду, Београд–Нови Сад, 2017, стр. 833.

¹⁵ Милан Милошевић, *(Контра)шпијунажа*, Медија центар „Одбрана”, Београд, 2011, стр. 129; Радослав Гаџиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, *Војно дело*, бр. 2, 2019, стр. 79–80.

¹⁶ Примера ради, Обавештајна служба Румуније током хладног рата била је посебно усмерена и специјализована у области економске шпијунаже и за крађу технологија од држава Запада. Више о томе видети: Јон Михаи Паћепа, *Црвени хоризонти*, Акваријус, Београд, 1990. У данашњим савременим околностима посебно место заузима индустријска шпијунажа. О томе су писали: Надежда Гудељ, Војо Лаковић, „Индустријска шпијунажа у савременим условима – карактеристике и предмет интересовања”, *Војно дело*, бр. 2, 2017, стр. 151–163;

ћавају спровођење тајних политика и тајних акција и тиме остварују утицај на одређена збивања на међународној сцени.¹⁷

Дипломатији су легитимно одређене границе деловања, пре свега, међународним правом, којим су прецизирана овлашћења и дужности дипломатских представника.¹⁸ Њихова основна функција регулисана је чланом 3. Бечке конвенције о дипломатским односима.¹⁹ У њој се изричито наводи да су основне функције дипломатске мисије: представљање државе која акредитује код државе код које се акредитује; у држави код које се акредитује заштита интереса државе која акредитује и њених држављана у границама које дозвољава међународно право; преговарање с владом државе код које се акредитује; обавештавање, свим дозвољеним средствима о условима и развоју догађаја у држави код које се акредитује и подношењу извештаја о томе влади државе која акредитује; унапређење пријатељских односа и развијање привредних, културних и научних односа између државе која акредитује и државе код које се акредитује. Дипломатска мисија може се дефинисати и као „процес дијалога и преговора, у коме земље остварују своје односе и раде на постизању циљева другим средствима“, укључујући и активности обавештајних служби.²⁰

Посебно је интересантна функција обавештавања. Под обавештавањем у најширем смислу може се подразумевати она делатност која има за циљ сазнавање информација о нечему и пружање обавештења некоме. Када је реч о обавештавању као дипломатској функцији, она подразумева делатност дипломатских представника која је усмерена на прибављање обавештења о условима и развоју догађаја у држави у којој је дипломатски представник акредитован легалним средствима.²¹

Синиша Домазет, Здравко Скакавац, „Индустријска шпијунажа на примеру Кине и САД“, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2020, стр. 219–240; Слободан Симовић, *Индустријска шпијунажа*, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, 2021.

¹⁷ Андреја Савић, Младен Бајагић, „Улога обавештајних служби у спољној политици“, *Национална безбедност, полиција*, 1/2002, стр. 17–29; Richard Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, Columbia University, New York, 2007, pp. 14–17; Роман Ронин, Обавештајни рад, Факултет безбедности у Београду, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2009, стр. 29–30; Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, оп. цит., стр. 24.

¹⁸ Границе деловања дипломатије одређене су: Бечком конвенцијом о дипломатским односима из 1961, Конвенцијом о специјалним мисијама из 1969, Бечком конвенцијом о представљању држава у њиховим односима са међународним организацијама универзалног карактера из 1975, као и Конвенцијом о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица која уживају међународну заштиту, укључујући и дипломатске представнике из 1973. године.

¹⁹ Бечка конвенција о дипломатским односима усвојена је 18. априла 1961. у Бечу, а ступила је на снагу 24. априла 1964. године.

²⁰ Миленко Крећа, *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Правни факултет у Београду, Београд, 2015; Душан Васић, *Превентивна дипломатија – Теоријски концепт, нормативни оквир и политичке контроверзе*, Правни факултет у Београду ЈП „Службени гласник“, Београд, 2010, стр. 14–15; Jonathan Pinkus, „Intelligence and Public Diplomacy: The Changing Tide“, *Journal of Strategic Security*, Vol. 7, No. 1, 2014, pp. 34–36; Дејан Н. Тепавац, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација“, *Војно дело*, бр. 3, 2019, стр. 166–169.

²¹ Michael Rubin, „The Temptation of Intelligence Politization to Support Diplomacy“, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 29, No. 1, 2016, pp. 3–17; Радојица Лазич, „Обавештајни рад и дипломатија“, *Српска политичка мисао*, вол. 54, број 4, 2016, стр. 236–237.

Одредбама Бечке конвенције о дипломатским односима изричито је забрањено мешање дипломатских представника у унутрашње ствари земље домаћина, као и активности неовлашћеног прикупљања података. У том смислу, недопустиве су тајне активности у корист државе која акредитује дипломатске представнике.²²

Извори обавештавања могу се сврстати у неколико група. То су: 1) државни органи и институције, 2) средства масовних комуникација, 3) непосредно опажање, 4) лични контакти, 5) шпијунажа, 6) псеудодипломатија.²³

Међутим, са аспекта међународног права шпијунажа се не би могла сматрати легалним извором обавештавања. Она се третира као теже кривично дело у већини савремених националних законодавстава.²⁴ Дипломатски представници, на основу Бечке конвенције, у обавези су да поштују законе и друге позитивноправне прописе државе домаћина. Ипак, у пракси није баш тако, па често долази до грубог нарушавања дипломатске етике, односно прекорачења овлашћења.²⁵

Протеривање дипломате због бављења шпијунажом увек се сматра дипломатским скандалом и, у мањој или већој мери, оптерећује дипломатске односе између држава. У том контексту, шпијунажа је веома ризикантан подухват, али без обзира на то она се ипак упражњава, те се поставља питање због чега дипломате преузимају улогу професионалних припадника обавештајне службе и тиме компромитују дипломатску функцију. Одговор на ово питање углавном се проналази у чињеници да дипломатска мисија није у могућности да до потребних података дође „свим дозвољеним средствима”, него је приморана да прибегне коришћењу нелегалних средстава. Такође, дипломатска функција омогућава професионалним припадницима обавештајних служби добру легенду за успостављање иницијалних контаката са политичким врхом државе пријема. Наиме, дипломатска представништва у иностранству остварују званичне контакте са држављанима земље домаћина у разним институцијама – политичким, војним, економским, културним, спортским и другим. Овакви контакти подразумевају стварање међусобног односа прожетог поверењем и пријатељством. У таквом односу увек постоје две стране: она која прикупља обавештајне податке, која делује плански и организовано, и, друга, која обично прихвата такву позицију без сагледавања њене позадине.

Бројни примери указују на блиску повезаност између дипломатије и обавештајних служби. Оне се налазе у једној врсти партнерског односа, па је природно да сарађују. Свака на свој начин служи интересима државе и друштва за које делују. И једна и друга страна, на основу надлежности које су дефинисане законом, прибављају одређене податке, с тим што дипломате имају јасно одређену границу, док обавештајне службе, имајући у виду начин деловања и мето-

²² Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, оп. цит., стр. 387.

²³ Радојица Лазић, „Обавештајни рад и дипломатија”, оп. цит., стр. 241.

²⁴ Радослав Гађиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, оп. цит., стр. 77.

²⁵ Дејан Н. Тепавец, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација”, оп. цит., стр. 165.

де које користе, обично то чине тајним поступцима и методама. Може се рећи да се тамо где престају надлежности дипломатских представника настављају активности обавештајних служби. Обавештајне службе настоје да злоупотребе погодности, односно привилегије и имунитете које Бечка конвенција о дипломатским односима гарантује дипломатским представницима.²⁶

Упоредноправни приказ кривичног дела шпијунаже

Кривичноправна заштита од кривичног дела шпијунаже препуштена је националним кривичним законодавствима. Већина држава је ово кривично дело дефинисала као један од најтежих облика угрожавања безбедности и њених интереса. Кривично дело шпијунаже врше лица која саопштавају или предају тајне податке иностраној држави, организацији или лицу, а не државе или њене обавештајне службе. Дакле, држава која је у свом националном законодавству инкриминисала кривично дело шпијунаже не поседује никакву могућност кажњавања друге државе за ову непријатељску делатност која је усмерена против њеног суверенитета и безбедности.²⁷

У Републици Србији кривично дело шпијунаже инкриминисано је у члану 315. Кривичног законика, у групи кривичних дела против уставног уређења и безбедности. Ово кривично дело има пет облика.

Први, основни облик овог кривичног дела, састоји се у „саопштавању, предаји или чињењу доступним тајних војних, економских или службених података или докумената иностраној држави, организацији или лицу које им служи”.²⁸ Као инкриминисане радње овог облика дела, КЗ наводи саопштавање, предају или чињење доступним тајних података и докумената.²⁹ Тајни подаци и документа могу бити војног, економског или службеног карактера. Кривично дело се сматра учињеним када су тајни подаци или документа саопштени, предати или учињени доступним иностраној држави, иностраној организацији или лицу које им служи.³⁰ За извршење овог кривичног дела прописана је казна затвора од три до петнаест година.³¹

Други облик овог кривичног дела односи се на руковођење обавештајном службом или њено формирање. Стварање обавештајне службе за страну државу или организацију значи организовање обавештајне мреже на територији

²⁶ Ибид., стр. 245–247.

²⁷ Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад, 214, 517.

²⁸ Члан 315, став 1, Кривичног законика Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).

²⁹ Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, оп. цит., стр. 517.

³⁰ Зоран Стојановић, Обрад Перић, *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2014, стр. 266.

³¹ Мирослава Дерикоњић, „Чоловић се нагодио са тужилаштвом”, *Политика – електронско издање*, 5. 9.2016.

Србије ради прикупљања тајних података.³² Овај облик кривичног дела кажњив је затвором од пет до петнаест година.

Трећи облик кривичног дела шпијунаже постоји када „неко ступи у страну обавештајну службу, прикупља за њу податке или на други начин помаже њен рад”.³³ Казна за извршење овог облика кривичног дела шпијунаже је од једне до десет година.

Четврти облик овог кривичног дела постоји ако учинилац „прибавља тајне податке и документа у намери да их преда страном држави, организацији или лицу које им служи”.³⁴ Казна за ово кривично дело је затвор од једне до осам година.

Најтежи облик шпијунаже предвиђен је у члану 321, став 3, КЗ, а односи се на кривично дело шпијунаже учињено у време ратног стања, оружаног сукоба или ванредног стања.³⁵

Један од основних услова за постојање кривичног дела шпијунаже јесте одређивање који се подаци могу сматрати тајним. Према важећој одредби, да би се подаци или документи могли сматрати тајним није довољно да су, на основу закона, другог прописа или одлуком надлежног државног органа, и формално проглашени тајним, него се инсистира и на томе да би њихово одавање проузроковало, или могло да проузрокује, штетне последице за безбедност, одбрану или за политичке, војне или економске интересе земље.³⁶

У Кривичном законнику Црне Горе кривично дело шпијунаже дефинисано је у члану 368. у глави 29, која носи назив „Кривична дела против уставног уређења и безбедности Црне Горе”. Што се тиче овог кривичног дела, готово да нема никаквих разлика у односу на кривично законодавство Републике Србије. Једина разлика јесте у погледу минималне казне затвора, и то у ставу 3, члана 368, КЗ ЦГ у којем се наводи да ће се свако ко „ступи у страну обавештајну службу, прикупи за њу податке или на неки други начин помаже њен рад, казнити затвором од две до десет година”.³⁷ С друге стране, КЗ РС за исту радњу предвиђа казну затвора од једне до десет година.

Кривични законик Босне и Херцеговине инкриминише кривично дело шпијунаже у глави 16, члан 163, у групи кривичних дела против интегритета БиХ. Минимална казна за основни облик кривичног дела шпијунаже, према том законнику, јесте затвор у трајању од једне године, док је у српском законодавству минимална казна три године. Разлика код другог облика овог кривичног дела је у погледу максималне казне затвора, која је према КЗ РС 15 година, док члан 163. у ставу 3. КЗ БиХ, не предвиђа максималну казну за ово кривично дело. Трећи облик је у потпуности

³² Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, оп. цит., стр. 518.

³³ Радње помагања могу бити: материјална помоћ, давање савета, упутстава и смештаја, посредовање у стварању познанстава са одређеним лицима, изнајмљивање или давање на коришћење апарата за снимање итд.

³⁴ Члан 315, став 4, КЗ РС.

³⁵ Ђорђе Ђорђевић, *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 186.

³⁶ Члан 315, став 6, КЗ РС.

³⁷ Члан 368, став 3, Кривичног законика Црне Горе, („Службени лист РЦГ”, бр. 70/03, 13/04 – испр., 47/06, 40/08, 25/10, 64/11 – др. закон, 40/13, 56/13 – испр., 14/15, 42/15, 58/15 – др. закон, 44/17, 498/18 и 3/20).

истоветан као и у кривичном законодавству Републике Србије. Четврти облик се разликује по висини максималне казне затвора, при чему је по КЗ РС она осам година, а према КЗ БиХ она износи десет година.³⁸ (КЗ БиХ, чл. 163, ст. 4).³⁹

Република Хрватска кривично дело шпијунаже прописала је у члану 348. Кривичног законика у групи кривичних дела против Републике Хрватске. Основни облик одређен је у ставу 1, у суштини исто као и у другим КЗ држава бивше СФРЈ, осим што се експлицитно наводи да су извршиоцу тајни подаци поверени или је до њих дошао на противправан начин. Разлика у односу на КЗ РС јесте у погледу минималне казне, с обзиром на то да КЗ РХ превиђа минималну казну од једне године затвора. Став 2. инкриминише „неовлашћено прикупљање тајних података, с циљем да их учини доступним иностраној држави, иностраној организацији, иностраној правној особи или особи која за њих ради”.⁴⁰ Казна предвиђена за овај облик износи од шест месеци до пет година затвора. Став 3. инкриминише „стварање, организовање, ступање, као и помагање у раду стране обавештајне службе на подручју Републике Хрватске, која делује противно интересима земље”.⁴¹

Дакле, за разлику од КЗ РС, који прави разлику, у погледу кажњавања, између организовања и стварања стране обавештајне службе, с једне стране, и помагања и ступања у страну обавештајну службу, с друге стране, КЗ РХ превиђа јединствену казну затвора за све ове радње у трајању од једне до десет година. Кривични законик РХ предвиђа тежи облик овог кривичног дела и то када је оно извршено у време рата или оружаног сукоба у којем суделује Република Хрватска, при чему је за дела из става 1. и 3. предвиђена казна затвора од најмање пет година, а за дело из става 2. казна затвора од три до петнаест година. Важно је напоменути да је законодавац превидео да Хрватска не мора бити у рату да би њене оружане снаге учествовале у оружаном сукобу, с обзиром на то да је она чланица НАТО-а и Европске уније, у оквиру којих могу бити ангажоване у борбеним мисијама које спроводе ове међународне организације. Најтежи облик инкриминисан је у члану 351. у којем је за кривично дело шпијунаже превиђена „казна затвора од 10 година или казна дуготрајног затвора уколико је дело извршио председник Републике Хрватске, председник или члан Владе Републике Хрватске или председник Хрватског сабора”.⁴²

У Мађарској је кривично дело шпијунаже прописано у члану 261. КЗ у групи кривичних дела против државе. У ставу 1. радња извршења се састоји у прикупљању обавештајних информација за страну силу или страну организацију. Под прикупљањем се подразумева долажење, на различите начине, до обавештајних информација које су од интереса за страну силу или страну организа-

³⁸ Члан 163, став 4, Кривичног закона Босне и Херцеговине, („Службене новине БиХ”, бр. 3/03, 32/03 – исп., 37/03, 54/04, 30/05, 61/04, 53/06, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18 и 46/21).

³⁹ Милан Шкулић, „Шпијуни међу нама”, *Политика – електронско издање*, 7.09.2016.

⁴⁰ Члан 368, став 2, Казненог закона Републике Хрватске, („Народне новине РХ”, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 и 84/21).

⁴¹ Члан 368, став 3, КЗ РХ.

⁴² Члан 368, став 1, КЗ РХ.

цију, а које не представљају строго чувану тајну. За постојање овог облика кривичног дела није релевантно да ли су ти подаци достављени страниој сили или организацији, али је неопходно постојање намере да се прикупљени подаци доставе страниој сили или организацији. Казна превиђена за овај облик кривичног дела јесте затвор у трајању од две до осам година.⁴³

Тежи облик кривичног дела шпијунаже постоји уколико је услед извршења основног облика дошло до откривања строго чуваних тајни. Казна за тежи облик износи од пет до петнаест година затвора. За припремне радње за извршење кривичног дела шпијунаже предвиђена је казна затвора од једне до пет година.⁴⁴ Ради разоткривања и пресецања деловања страних обавештајних служби на територији Републике Мађарске предвиђена је могућност ослобађања од кривичног гоњења за дело шпијунаже, лица која пристану на сарадњу и открију идентитет страних лица са којима су у контакту.⁴⁵

Поред тога, „свако лице које изврши шпијунажу која је усмерена према савезничким оружаним снагама у Мађарској или на територији других држава које су у савезу са Мађарском на основу међународног споразума који подразумева обавезу узајамне војне помоћи, казниће се сходно одредбама члана 261. КЗ Републике Мађарске”.⁴⁶

Закључак

Обавештајни рад, као делатност, саставни је део активности државе на међународном плану. Тај посао обављају посебно обучена лица, која применом одређених знања и вештина својим налогодавцима, односно политичким одлучиоцима, прибављају тајне податке различитог карактера. Таква активност коси се са свим нормама међународног права. Ипак, и поред тога што се у законодавствима многих држава третира као теже кривично дело, шпијунажа је веома распрострањена. Интереси су приоритет националних политика, па је таква делатност одувек била тајно и моћно оружје да се о другој страни сазна нешто више.

Агентурни метод у прикупљању података представља тајну делатност са стеновишта државе која организује такав вид обавештајне делатности. Међутим, са аспекта државе према којој се примењује овај метод прикупљања података, такве радње су незаконите и инкриминисане као кривично дело шпијунаже.

Анализом наведених кривичних закона, несумњиво се може закључити да је шпијунажа забрањена и строго кажњива делатност. Али, без обзира на то што

⁴³ Члан 261, став 1, Кривичног законика Републике Мађарске („*Magyar Közlöny*“, 2012). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>, 10/09/2021.

⁴⁴ Члан 261, став 3, КЗ РМ.

⁴⁵ Члан 261, став 4, КЗ РМ.

⁴⁶ Члан 262, КЗ РМ. Имајући у виду чињеницу да је Република Мађарска чланица НАТО-а и Европске уније, у њој је инкриминисана и свака шпијунска активност која је усмерена према овим организацијама, односно њиховим оружаним снагама, било да је ово дело учињено на територији Мађарске или неке друге државе са којом је Мађарска у савезу.

је она веома оштро санкционисана, државе и њихове обавештајне службе ипак предузимају такве активности. С тим у вези, може се поставити питање: како се може правдати примена шпијунске делатности и агентурног метода, као недозвољеног начина у прикупљању података. Одговор је садржан у чињеници да је држава, уколико жели да егзистира у савременим условима и сачува националне интересе, сопствену безбедност, али и безбедност својих грађана, принуђена да примени и шпијунажу како би открила противникову тајну. Дакле, интереси државе и друштва у целини налажу примену ових метода. Зато, може се устврдити да, још увек, не постоји ништа што је дозвољено, а што би могло да представља алтернативу овој делатности, односно резултатима које она остварује.

Литература

- [1] Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
- [2] Бечка конвенција о дипломатским односима, („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 24/64).
- [3] Драган Болић, *Менаџмент обавештајне делатности у функцији оперативног планирања (докторска дисертација)*, Војна академија, Београд, 2016.
- [4] Мило Бошковић, *Лексикон безбедности*, ЈП „Службени гласник”, Правни факултет у Новом Саду, Београд–Нови Сад, 2017.
- [5] Душан Васић, *Превентивна дипломатија – Теоријски концепт, нормативни оквир и политичке контроверзе*, Правни факултет у Београду и ЈП „Службени гласник”, Београд, 2010.
- [6] Радослав Гафиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, *Војно дело*, бр. 2, 2019, стр. 69–81.
- [7] Надежда Гудељ, Војо Лаковић, „Индустријска шпијунажа у савременим условима – карактеристике и предмет интересовања”, *Војно дело*, бр. 2, 2017, стр. 151–163.
- [8] Синиша Домазет, Здравко Скакавац, „Индустријска шпијунажа на примеру Кине и САД”, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2020, 219–240.
- [9] Ђорђе Ђорђевић, *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014.
- [10] Мирослава Дерикоњић, „Чоловић се нагодио са тужилаштвом”, *Политика – електронско издање*, 5.09.2016.
- [11] Миленко Крећа, *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Правни факултет у Београду; Београд, 2015.
- [12] Кривични законик Републике Србије, („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).
- [13] Кривични законик Црне Горе („Службени лист РЦГ”, бр. 70/03, 13/04 – испр., 47/06, 40/08, 25/10, 64/11 – др. закон, 40/13, 56/13 – испр., 14/15, 42/15, 58/15 – др. закон, 44/17, 498/18 и 3/20).

[14] Кривични закон Босне и Херцеговине, („Службене новине БиХ”, бр. 3/03, 32/03 – исп., 37/03, 54/04, 30/05, 61/04, 53/06, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18 и 46/21).

[15] Казнени закон Републике Хрватске, („Народне новине РХ”, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 и 84/21).

[16] Кривични законик Републике Мађарске, („*Magyar Közlöny*”, 2012).
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>, 10/09/2021.

[17] Радојица Лазић, Обавештајни рад и дипломатија, *Српска политичка мисао*, бр. 4/2016, стр. 233–250.

[18] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности и „Службени гласник”, Београд, 2009.

[19] Саша Мијалковић, Милан Милошевић, *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, 2011.

[20] Милан Милошевић, *(Контра)шпијунажа*, Медија центар „Одбрана”, 2011.

[21] Марко Парезановић, *Политички преврати – савремени приступ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2013.

[22] Јон Михаи Паћепа, *Црвени хоризонти*, Акваријус, Београд, 1990.

[23] Роман Ронин, *Обавештајни рад*, Факултет безбедности у Београду и ЈП „Службени гласник”, 2009.

[24] Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.

[25] Андреја Савић, Младен Бајагић, „Улога обавештајне активности у спољној политици”, *Наука, безбедност, полиција*, вол. 8, бр. 1, 2003, стр. 17–42.

[26] Слободан Симовић, *Индустријска шпијунажа*, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, 2021.

[27] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2021.

[28] Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, Академија за националну безбедност и ЈП „Службени гласник”, Београд, 2015.

[29] Зоран Стојановић; Обрад Перић, *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2014.

[30] Дејан Н. Тепавац, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација”, *Војно дело*, бр. 3, 2019, стр. 164–173.

[31] Сун Цу, *Умеће ратовања*, Бабун, Београд, 2014.

[32] Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Новом Саду, 2014.

[33] Милан Шкулић, „Шпијуни међу нама”, *Политика*, 7.09.2016.

[34] Richard Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, Columbia University, New York, 2007.

[35] Jonathan Pinkus, „Intelligence and Public Diplomacy: The Changing Tide”, *Journal of Strategic Security*, Vol. 7, No. 1, 2014, pp. 33–46.

[36] Michael Rubin, „The Temptation of Intelligence Politization to Support Diplomacy”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 29, No. 1, 2016, pp. 1–25.

Резиме

Обавештајна служба је специјализована институција државног апарата власти која, на основу законских овлашћења, користећи тајне методе и поступке, на територији друге државе прикупља одређене податке и сазнања и доставља их највишим државним одлучиоцима ради остваривања националних интереса. Она је значајан инструмент спољне политике сваке државе. Својим офанзивним деловањем настоји да буде у центру збивања на међународном плану. Позната је чињеница да обавештајне службе користе најразличитије оперативне мере, методе и поступке. То је и разумљиво, јер да би се допрло до најтајновитијих и добро чуваних података, намера и планова земаља које су предмет опсервирања неопходна су посебна знања и вештине. Агентурни метод и шпијунажа, као забрањена делатност, пружају могућности за постизање жељеног циља. Иако је у законодавствима многих држава шпијунажа третирана као нелегална активност, она се, ипак, користи и широко је распрострањена. Разлог за то лежи у чињеници да се најнепосредније и најдиректније уз помоћ „живог извора“ може доћи до поузданих података и сазнања, који ће држави, за коју обавештајна служба делује, бити од користи.

Честа је појава да се, свесно или несвесно, поистовећују дипломатија и обавештајни рад, односно функција обавештавања и обавештајна делатност. Обавештавање као оруђе дипломатије спроводи се у складу са Бечком конвенцијом о дипломатским односима из 1961. године, док је обавештајни рад на територији друге државе санкциониран кривичним законима и означен је као шпијунажа.

Упоредноправном анализом кривичног законодавства Републике Србије и четири суседне државе (Хрватска, Мађарска, Црна Гора и БиХ) може се утврдити да је у свим наведеним државама шпијунажа оштро санкционирана. Међутим, и поред тога она је незаобилазно оружје државе и њене обавештајне службе, чији је основни задатак да на територији противника прибави за свог наредодавца значајне податке који ће имати одређени значај у политичком, економском, војном или неком другом домену.

Кључне речи: *обавештајне службе, агентурни метод, дипломатија, спољна политика, кривично дело шпијунаже*

© 2022 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

THE CRIMINAL ACT OF ESPIONAGE AS A TYPE OF HUMINT METHOD IN DATA COLLECTION

*Radojica Lazić**
*Mirko Kulić***
*Mirko Bubalo****

Достављен: 24. 12. 2021.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 18. 02. и 07. 03. 2022.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 15. 03. 2022.

DOI број: 10.5937/vojdelo2201106L

The intelligence service is a specialized organization that provides the protection of national security and the accomplishment of national interests. It is also an instrument of state foreign policy. As such, it is always at the centre of international events. On the other hand, modern threats, such as terrorism, organized crime and corruption are difficult to overcome without the involvement of intelligence services. They use different measures, methods and procedures in their work. However, revealing individual intentions and plans of other states requires special knowledge and skills. The Human Intelligence (HUMINT) method enables the achievement of such a goal, but it is, from the aspect of the state that it is used for, illegal, thus state protects itself from it by defining it as the criminal act of espionage in its criminal law.

This paper presents a comparative legal overview of the criminal act of espionage in Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Croatia and Hungary. We have tried to point out the situation and solutions related to the mentioned criminal act in the legislation of the neighbouring countries. In addition, the HUMINT method is very often conducted under the guise of diplomatic activities. However, diplomacy and espionage cannot be equated, so in this paper we will try to explain the difference between these activities.

Key words: intelligence services, HUMINT method, diplomacy, foreign policy, criminal act of espionage

* Doctor of Political Sciences, Associate Professor, University "Union – Nikola Tesla", Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Republic of Serbia, lazicr@orion.rs

** Doctor of Law, Full Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad, Republic of Serbia.

*** Master of Law, Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad, Republic of Serbia.

The HUMINT method in the work of intelligence services

The intelligence service has always played an important role in social events, both within national policy and in the field of foreign policy and international relations. In order for a state to provide its stable development, it has to be aware at all times of its geopolitical, geostrategic significance, plans, intentions and interests of other states, i.e. it has to be aware of its international surroundings and position. Accordingly, one should always know the answers to the questions: what a potential enemy is doing, what it is capable of doing and what it can do in the future. The executor of these particularly complex, uncertain, and very important tasks can only be a specific organization of the human collective established by state, and that is exactly the intelligence service.

Analysing the literature that has had intelligence as its subject of study, it can be noticed that there are different attitudes in defining the concept of “the intelligence service”. The reasons for this are very different. Some of them are work secrecy, as well as the impossibility of using the method of direct observation, which is why the entire research is focused on the use of indirect sources: professional literature, electronic media, official documents, etc. Furthermore, one of the reasons is the phenomenon of modern intelligence service, which, in comparison to traditional intelligence service, implies that it performs both counterintelligence and subversive activities. Moreover, the world bipolarization based on ideological grounds, the establishment of a great number of international organizations, the emergence of terrorism as a new global security phenomenon, deepening antagonisms between developed and developing countries, are also some of the reasons that make it difficult to define the concept of the intelligence service.

For Andrej Savić: “The intelligence service is a socio-historical and class conditioned specialized organization, which, within its scope of work, conducts secret intelligence, counterintelligence and subversive activities against vital interests of opponents, using specific methods and means, in order to accomplish certain political interests and protection of internal and external security”.¹ A similar view is shared by Mladen Bajagić, who believes: “The intelligence service is a specialized institution of the state apparatus, which in accordance with the defined scope of work conducts intelligence-informative, intelligence-security, non-intelligence activities and subversive actions against vital interests and values of opponents, using scientific methods and methods of acquiring scientific knowledge, as well as specific collection methods, procedures and means, in order to accomplish national interests and preserve and improve national security of one’s own state”.²

On the other hand, Ljubomir Stajić defines the intelligence service as “a specialized, relatively independent institution of the state apparatus, responsible for collecting important intelligence data and information about other states or its institutions and possible internal opponents of its state by legal public, and also secret

¹ Andreja Savić, *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007, p. 86.

² Mladen Bajagić, *Metodika obaveštajnog rada*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015, p. 223.

means and methods necessary for pursuing the country's policy and taking over other actions in peace and at war, and to implement a part of the country's state and political goals through its activities, independently or in cooperation with other state bodies".³

However, having in mind that the intelligence services are one of the main holders of foreign policy of all states, the unilateral definition of this service is not adequate. If the intelligence service were defined in such a way, it would mean that all states have a similar foreign policy, and that is certainly not true. Given that the foreign policy of great powers differs from the foreign policy of, conditionally speaking, small states, the definition of the concept of the intelligence service will focus in such a direction.

From the aspect of great powers, the intelligence service is a specialized professional organization of some state, which is competent to use, above all, secret methods and means to conduct intelligence, and also spy and subversive actions and operations, which are aimed at strategically important countries for the maximal contribution to the hegemonic pretensions of the home state.⁴

On the other hand, from the aspect of small states, the intelligence service is a specialized organization of the state apparatus, which, in accordance with the scope defined by law, using legal, and also secret methods and means, is authorized to conduct intelligence-informative, intelligence-security activities, aimed at the surrounding entities, which could endanger or are threatening the security of the home state, in order to successfully pursue state policy and preserve and improve the national security of such a state.⁵

Therefore, for the intelligence service of small states, data collection (revealing secrets), i.e. conducting intelligence-informative actions towards entities in the surroundings is the key task. On the other hand, in the intelligence services of great powers, conducting intelligence activities is only one of the tasks, which usually precedes spy and subversive action and operation.⁶

The methodology of the work of the intelligence services also includes the intelligence and subversive activities. Therefore, the methods of the work of the intelligence services can be divided into: 1) the methods of intelligence data collection and 2) the methods of subversive actions.

The methods of intelligence data collection include: the HUMINT method (man as a source of data), technical method, partnership cooperation with other services and intelligence data collection from publicly available sources.⁷

³ Ljubomir Stajić, *Osnovi sistema bezbednosti – sa osnovama istraživanja bezbednosnih pojava*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2021, p. 231.

⁴ Milan Mijalkovski, *Obaveštajne i bezbednosne službe*, Fakultet bezbednosti, "Službeni glasnik", Beograd, 2009, p. 77.

⁵ Ibid, p. 78.

⁶ Marko Parezanović, *Politički prevrti – savremeni pristup*, Nova srpska politička misao, Beograd, 2013, p. 241. During the Cold War the intelligence services of the US and the USSR were the main organisers and participants in numerous political coups, state coups, revolutions, assassinations, wars, political, military and security crises, many spy scandals that have shaken interstate relations around the world.

⁷ Ljubomir Stajić, Radojica Lazić, *Uvod u nacionalnu bezbednost*. Akademija za nacionalnu bezbednost JP "Službeni glasnik", Beograd, 2015, p. 191.

Having in mind that the data that are collected in such a way require additional processing, the intelligence services, i.e. their analytical segments, use special analytical methods and techniques. Using analytical methods and techniques, the collected data is given a new dimension, which enables better consideration and understanding. It also creates a basis for their presentation to political decision-makers.⁸

The intelligence service carries out subversive activities through certain forms, such as creating and using crises, subversive propaganda, terrorism, sabotage, diversion, the use of special forces and violent coup.⁹

The HUMINT method is, of course, the oldest, most risky, and also the best method of finding out the secrets of the subject of intelligence research. The famous Chinese military leader and theorist Sun Tzu pointed out this method several centuries before Christ.¹⁰ This is an activity that mostly takes place in the territory of the state that is the subject of intelligence research, regardless of whether the intelligence officers reside in that territory legally or illegally. In any case, they illegally, through its citizens, without the consent and without its knowledge, collect data that are strictly classified. Moreover, an agent can be hired for subversive actions, as well. At least two facts are crucial in the intelligence service commitment to use this method. Firstly, even the implementation of the highest quality modern technology cannot reveal will, intentions and plans of the subject of intelligence research, and, secondly, it is unthinkable to perform any secret action without support in the structures of an opponent, especially when it is done in its territory.

An agent is a person who, guided by some motives, consciously, secretly, in an organized manner and unprofessionally collects and submits intelligence data and performs other tasks by the order and for the needs of the intelligence service. The main elements of the HUMINT method: awareness, secrecy, organization, continuity and unprofessionalism arise from this.¹¹

In the scientific and professional literature, the concepts of the agent and the collaborator are often mixed up. Therefore, it is necessary to point out the essential differences between persons who have a secret relationship with the security service.

The collaborator is a citizen of the home state and mainly operates in national territory, while the agent is, as a rule, a foreign citizen or a stateless person. He operates in the territory of the state which is the subject of intelligence research.¹²

⁸ Dragan Bolić, *Menadžment obaveštajne delatnosti u funkciji operativnog planiranja (doktorska disertacija)*. Vojna akademija, Beograd, 2016, pp. 139–150; Mladen Bajagić, *Metodika obaveštajnog rada*, gen. quote, pp. 371–394.

⁹ Ljubomir Stajić, *Osnovi sistema bezbednosti – sa osnovama istraživanja bezbednosnih pojava*, gen. quote, p. 243.

¹⁰ Sun Cu, *Umeće ratovanja*, Babun, Beograd, 2014.

¹¹ Mladen Bajagić, *Metodika obaveštajnog rada*, gen. quote, p. 249; Ljubomir Stajić, Radojica Lazić, *Uvod u nacionalnu bezbednost*, gen. quote, pp. 193–194.

¹² *Ibid*, p. 193.

Furthermore, it is necessary to distinguish agents from persons who are not aware that they are a source of information, i.e. who are manipulated in different ways.¹³

Espionage means intelligence data and information collection, i.e. getting the classified data of an opponent. In a narrower sense, it is “a tort of endangering national security by revealing a political, military or official secret to a foreign state, organization or person that serves them”.¹⁴ The intelligence services try, using various methods and techniques, to cover up their espionage activities in every possible way, especially in the country that is the target of the attack. The well-designed legend about covert activities is an integral part of the intelligence activities abroad.

The approach to subversive espionage is completely different. Such an activity is characterized by the increased publicity in the country of the attack. An atmosphere of fear, anxiety, depression, paranoia, distrust in the capability of the current government to resist various external pressures is created among its citizens and in the public. This results in the widest-scale economic, political and social crises.¹⁵

The diplomatic and legal aspect of espionage

The intelligence service and diplomacy are very closely linked and represent very important actors in pursuing foreign policy. As a rule, the intelligence service is always at the centre of foreign policy events. It monitors and analyzes the events of interest to the state, and also prepares and carries out certain activities to disrupt the security system of other states. Good intelligence officers provide the key support to diplomacy, including a variety of operational and tactical methods in obtaining important information and knowledge of a political, military, economic, or some other character.¹⁶ The intelligence activities provide pursuing secret policies and secret actions and thus have an impact on some events on the international scene.¹⁷

¹³ Saša Mijalković, Milan Milošević, *Obavještajno-bezbednosna djelatnost i službe*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2011, p. 161.

¹⁴ Milo Bošković, *Leksikon bezbednosti*, JP “Službeni glasnik”, Pravni fakultet u Novom Sadu, Beograd – Novi Sad, 2017, p. 833.

¹⁵ Milan Milošević, *(Kontra)špijunaža*, Medija centar “Odbrana”, Beograd, 2011, p. 129; Radoslav Gaćinović, “Uloga obavještajnih službi u izgradnji bezbednosne funkcije države”, *Vojno delo*, br. 2, 2019, pp. 79–80.

¹⁶ For example, during the Cold War the Romanian intelligence service was particularly focused and specialized in the field of economic espionage and theft of technology from the West. More about this see in: Jon Miha i Pačepa, *Crveni horizonti*, Akvarijus, Beograd, 1990. In modern circumstances today industrial espionage takes a special place. About this see in: Nadežda Gudelj, Vojo Laković, “Industrijska špijunaža u savremenim uslovima – karakteristike i predmet interesovanja”, *Vojno delo*, br. 2, 2017, pp. 151–163; Siniša Domazet, Zdravko Skakavac, “Industrijska špijunaža na primeru Kine i SAD”, *Politika nacionalne bezbednosti*, br. 2, 2020, pp. 219–240; Slobodan Simović, *Industrijska špijunaža*, Fakultet za diplomatiju i bezbednost, Beograd, 2021.

¹⁷ Andreja Savić, Mladen Bajagić, “Uloga obavještajnih službi u spoljnoj politici”, *Nauka, bezbednost, policija*, 1/2002, pp. 17–29; Richard Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and*

The limits of actions are legitimately defined in diplomacy, primarily by international law, which specifies the powers and duties of diplomatic representatives.¹⁸ Their main function is regulated by Article 3 of the Vienna Convention on Diplomatic Relations.¹⁹ It explicitly states that the main functions of a diplomatic mission are to represent the accredited state with the accrediting state, to protect the interests of the accredited state and its citizens within the limits allowed by international law in the accrediting state; negotiating with the government of the accrediting state; informing, by all permitted means, about the conditions and development of events in the accrediting state and submitting reports to the government of the accredited state; promoting friendly relations and developing economic, cultural and scientific relations between the accredited and accrediting state. A diplomatic mission can also be defined as “a process of dialogue and negotiations, in which countries pursue their relations and work to achieve their goals by other means”, including the activities of the intelligence services.²⁰

The intelligence function is particularly interesting. In the broadest sense, intelligence can be understood as the activity that aims to find out information about something and provide information to someone. When it comes to intelligence as a diplomatic function, it implies the activity of diplomatic representatives, which is aimed at obtaining information about the conditions and development of events in the country where diplomatic representative is accredited by legal means.²¹

The provisions of the Vienna Convention on Diplomatic Relations explicitly prohibit the interference of diplomatic representatives in the internal affairs of the host country, as well as the activities of the unauthorized data collection. In that sense, secret activities in favour of the state that accredits diplomatic representatives are inadmissible.²²

Power in American National Security, Columbia University, New York, 2007, pp. 14–17; Roman Ronin, *Obaveštajni rad*, Fakultet bezbednosti u Beogradu, JP “Službeni glasnik”, Beograd, 2009, pp. 29-30; Mladen Bajagić, *Metodika obaveštajnog rada*, gen. quote, p. 24.

¹⁸ The limits of diplomatic actions are defined by the 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations, the 1969 Convention on Special Missions, the 1975 Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character, as well as the 1973 Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents.

¹⁹ The Vienna Convention on Diplomatic Relations was adopted on April 18, 1961 in Vienna and entered into force on April 24, 1964.

²⁰ Milenko Kreća, *Međunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2015; Dušan Vasić, *Preventivna diplomatija – Teorijski koncept, normativni okvir i političke kontroverze*, Pravni fakultet u Beogradu JP “Službeni glasnik”, Beograd, 2010, pp. 14–15; Jonathan Pinkus, “Intelligence and Public Diplomacy: The Changing Tide”, *Journal of Strategic Security*, Vol. 7, No. 1, 2014, pp. 34–36; Dejan N. Tepavac, “Špijunaža kao oblik ugrožavanja poslovnih informacija”, *Vojno delo*, br. 3, 2019, pp. 166–169.

²¹ Michael Rubin, “The Temptation of Intelligence Politization to Support Diplomacy”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 29, No. 1, 2016, pp. 3–17; Radojica Lazić, “Obaveštajni rad i diplomatija”, *Srpska politička misao*, vol. 54, br. 4, 2016, pp. 236–237.

²² Ljubomir Stajić, Radojica Lazić, *Uvod u nacionalnu bezbednost*, gen. quote, p. 387.

The sources of information can be divided into several groups. These are: 1) state bodies and institutions, 2) mass media, 3) direct observation, 4) personal contacts, 5) espionage, 6) pseudo-diplomacy.²³

However, from the aspect of international law, espionage could not be considered a legal source of information. It is treated as a serious criminal act in most modern national legislations.²⁴ Diplomatic representatives, on the basis of the Vienna Convention, are obliged to respect the laws and other positive legal regulations of the host country. However, this is not the case in practice, so there is often a gross violation of diplomatic ethics, i.e. exceeding the authority.²⁵

The expulsion of a diplomat for espionage is always considered to be a diplomatic scandal and, to a greater or lesser extent, burdens diplomatic relations between states. In that context, espionage is a very risky act, but regardless of that fact, it is still practiced, so the question arises why diplomats take on the role of professional members of the intelligence service and thus compromise the diplomatic function. The answer to this question is mainly found in the fact that diplomatic mission cannot obtain the necessary information "by all permitted means", but is forced to resort to the use of illegal means. Moreover, the diplomatic function provides professional members of the intelligence services with a good legend for establishing initial contacts with the political leadership of the receiving country. Namely, diplomatic missions abroad establish official contacts with the citizens of the host country in various institutions - political, military, economic, cultural, sports and others. Such contacts imply the establishment of a mutual relationship imbued with trust and friendship. In such a relationship, there are always two sides: the one that collects intelligence data, which acts in a planned and organized manner, and the other, which usually accepts such a position without considering its background.

Many examples indicate the close connection between diplomacy and intelligence services. They are in a kind of partnership, so it is natural for them to cooperate. Each in its way serves the interests of the state and society that they act for. Both sides, based on the competencies defined by law, obtain some data, with diplomats having a clearly defined limit, while the intelligence services, given the manner of action and methods they use, usually do so by secret procedures and methods. It can be said that the activities of the intelligence services continue where the competencies of diplomatic representatives cease. The intelligence services try to abuse the benefits, that is, the privileges and immunities that the Vienna Convention on Diplomatic Relations guarantees to diplomatic representatives.²⁶

²³ Radojica Lazić, "Obaveštajni rad i diplomatija", gen. quote, p. 241.

²⁴ Radoslav Gaćinović, "Uloga obaveštajnih službi u izgradnji bezbednosne funkcije države", gen. quote, p. 77.

²⁵ Dejan N. Tepavac, "Špijunaža kao oblik ugrožavanja poslovnih informacija", gen. quote, p. 165.

²⁶ Ibid, pp. 245–247.

The comparative legal overview of the criminal act of espionage

The criminal legal protection from the criminal act of espionage is left to national criminal legislations. Most countries have defined this criminal act as one of the most serious forms of endangering security and its interests. The criminal act of espionage is committed by persons who disclose or give classified data to a foreign state, organization or person, and not state or its intelligence service. Thus, a state that has incriminated the criminal act of espionage in its national legislation does not have any possibility of punishing the other state for this hostile activity that is directed against its sovereignty and security.²⁷

In the Republic of Serbia, the criminal act of espionage is incriminated in Article 315 of the Criminal Code, in the group of the criminal offences against the constitutional order and security. This criminal act has five types.

The first, basic type of this criminal act, consists of “disclosing, giving or making available classified military, economic or official data or documents to a foreign state, organization or person serving them”.²⁸ The Criminal Code states disclosing, giving or making available classified data and documents as incriminated acts of this type of crime.²⁹ Classified data and documents may be of a military, economic or official character. A criminal offence is considered to be committed when classified data or documents have been disclosed, given or made available to a foreign state, foreign organization or person serving them.³⁰ Three to fifteen years of prison is prescribed for the commission of this criminal act.³¹

The second type of this criminal act refers to the management of the intelligence service or its establishment. The establishment of the intelligence service for a foreign state or organization means organizing an intelligence network in the territory of Serbia in order to collect classified data.³² This type of crime is punished by five to fifteen years of prison.

The third type of the criminal act of espionage is when “someone joins the foreign intelligence service, collects data for it or otherwise helps its work”.³³ The sentence for committing this type of the criminal act of espionage is one to ten years.

²⁷ Bora Čejović, Mirko Kulić, *Krivično pravo*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Novi Sad, 214, 517.

²⁸ Article 315, Paragraph 1 of the Criminal Code of the Republic of Serbia, “*The Official Gazette of the RS*”, No. 85/05, 88/05 - amended, 107/05 - amended, 72/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 and 35/19).

²⁹ Bora Čejović, Mirko Kulić, *Krivično pravo*, gen. quote, p. 517.

³⁰ Zoran Stojanović, Obrad Perić, *Krivično pravo – posebni deo*, Pravna knjiga, Beograd, 2014, p. 266.

³¹ Miroslava Derikonjić, “Čolović se nagodio sa tužilaštvom”, *Politika – elektronsko izdanje*, September 5, 2016.

³² Bora Čejović, Mirko Kulić, *Krivično pravo*, gen. quote, p. 518.

³³ The assisting activities can be material assistance, giving advice, instructions and accommodation, mediation in making acquaintances with some persons, renting or leasing the use of recording devices, etc.

The fourth type of this criminal act happens if the perpetrator “obtains classified data and documents with the intention of handing them over to a foreign state, organization or person who serves them”.³⁴ The sentence for this crime is one to eight years of prison.

The most serious type of espionage is provided for in Article 321, Paragraph 3, of the Criminal Code, and it refers to the criminal act of espionage committed during a state of war, an armed conflict or a state of emergency.³⁵

One of the main conditions for the criminal act of espionage is to define which data can be considered classified. According to the current provision, in order for data or documents to be considered classified, it is not enough that they are, on the basis of law, other regulation or decision of the competent state body, formally declared classified, but it is insisted that their disclosure would cause or could cause, adverse consequences for the security, defence or political, military or economic interests of country.³⁶

In the Criminal Code of Montenegro, the criminal act of espionage is defined in Article 368 in Chapter 29, which is entitled “The criminal offences against the constitutional order and security of Montenegro”. Regarding this criminal act, there are almost no differences in comparison to the criminal legislation of the Republic of Serbia. The only difference is in terms of the minimal sentence of prison, in Paragraph 3, Article 368, the Criminal Code of Montenegro, which states that everyone who “joins the foreign intelligence service, collects data for it or otherwise helps its work, will be sentenced to two to ten years of prison”.³⁷ On the other hand, the Criminal Code of the Republic of Serbia provides for a sentence of one to ten years of prison for the same act.

The Criminal Code of Bosnia and Herzegovina incriminates the criminal act of espionage in Chapter 16, Article 163, in the group of the criminal offences against the integrity of Bosnia and Herzegovina. The minimal sentence for the basic type of the criminal act of espionage, according to such Code, is prison for a year, while in the Serbian legislation, the minimal sentence is three years. The difference in the second type of this crime is in terms of the maximal sentence of prison, which is according to the Criminal Code of the Republic of Serbia 15 years, while Article 163 in Paragraph 3 of the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina does not provide for a maximal sentence for this crime. The third type is completely the same as in the criminal legislation of the Republic of Serbia. The fourth type differs in the amount of the maximal prison sentence, whereby according to the Criminal Code of the Republic of Serbia it is eight years, and according to the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina it is ten years.³⁸ (Criminal Code of Bosnia and Herzegovina, Article 163, Paragraph 4).³⁹

³⁴ Article 315, Paragraph 4, Criminal Code of the Republic of Serbia.

³⁵ Đorđe Đorđević, *Krivično pravo – posebni deo*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2014, p. 186.

³⁶ Article 315, Paragraph 6, Criminal Code of the Republic of Serbia.

³⁷ Article 368, Paragraph 3, of the Criminal Code of Montenegro, “*The Official Gazette of the Republic of Montenegro*”, No. 70/03, 13/04 - amended, 47/06, 40/08, 25/10, 64/11 - other law , 40/13, 56/13 - amended, 14/15, 42/15, 58/15 - other law, 44/17, 498/18 and 3/20).

³⁸ Article 163, Paragraph 4, of the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina, “*The Official Gazette of BiH*”, No. 3/03, 32/03 - amended, 37/03, 54/04, 30/05, 61/04, 53/06, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18 and 46/21).

³⁹ Milan Škulić, “Špijunski među nama”, *Politika-elektronsko izdanje*, September 7, 2016.

The Republic of Croatia has prescribed the criminal act of espionage in Article 348 of the Criminal Code in the group of the criminal offences against the Republic of Croatia. The basic type is defined in Paragraph 1, essentially the same as in other Criminal Codes of the former SFRY countries, except that it is explicitly stated that the perpetrator has been entrusted with classified data or has obtained them in an illegal manner. The difference in comparison to the Criminal Code of the Republic of Serbia is in terms of the minimal sentence, given that the Croatian Criminal Code provides for a minimal sentence of a year of prison. Paragraph 2 incriminates “the unauthorized collection of classified data, with the aim of making them available to a foreign state, foreign organization, foreign legal entity or person working for them”.⁴⁰ The sentence for this type of crime is from six months to five years of prison. Paragraph 3 incriminates “establishing, organising, joining, as well as assisting in the work of a foreign intelligence service in the territory of the Republic of Croatia, which acts against the interests of the country”.⁴¹

Thus, unlike the Criminal Code of the Republic of Serbia, which makes a difference, in terms of sentence, between organising and establishing a foreign intelligence service, on the one hand, and assisting and joining a foreign intelligence service, on the other hand, the Croatian Criminal Code prescribes a single prison sentence for all these actions lasting from a year to ten years. The Criminal Code of the Republic of Croatia stipulates a more serious type of this criminal act, when it has been committed during a war or an armed conflict in which the Republic of Croatia participates, whereby for the acts from Paragraph 1 and 3 a sentence of at least five years of prison is prescribed whereas for the act from Paragraph 2 from three to fifteen years of prison. It is important to note that the legislator has overlooked that Croatia does not have to be at war for its Armed Forces to take part in an armed conflict, given that it is a member of NATO and EU, within which they can be engaged in combat missions conducted by these international organizations. The most serious type is incriminated in Article 351, which provides for the criminal act of espionage “10 years of prison or long-term imprisonment if committed by the President of the Republic of Croatia, the Prime Minister or a member of the Government of the Republic of Croatia or the President of the Croatian Parliament”.⁴²

In Hungary, the criminal act of espionage is prescribed in Article 261 of the Criminal Code in the group of the criminal offences against the state. In Paragraph 1, the act of execution consists of collecting intelligence information for a foreign power or foreign organization. Collecting means obtaining, in various ways, intelligence information that is of interest to a foreign power or foreign organization, and which is not confidential. For this type of criminal act, it is not relevant whether the data have been submitted to a foreign power or organization, but it is necessary to have the intention to submit the collected data to a foreign power or organization. The sentence for this type of crime is two to eight years of prison.⁴³

⁴⁰ Article 368, Paragraph 2, of the Criminal Code of the Republic of Croatia, “*The Official Gazette of the Republic of Croatia*”, No. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 and 84/21).

⁴¹ Article 368, Paragraph 3, Criminal Code of the Republic of Croatia.

⁴² Article 368, Paragraph 1, Criminal Code of the Republic of Croatia.

⁴³ Article 261, Paragraph 1, of the Criminal Code of the Republic of Hungary (“*Magyar Közlöny*”, 2012). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv,10/09/2021>.

A more serious type of the criminal act of espionage happens if the execution of the basic type has led to the disclosure of confidential data. The sentence for a more serious type of crime is from five to fifteen years of prison. Preparatory actions for committing the crime of espionage are sentenced to one to five years of prison.⁴⁴ In order to reveal and interrupt the activities of foreign intelligence services in the territory of the Republic of Hungary, there is the possibility of acquittal of persons who agree to cooperate and reveal the identity of foreign persons who they are in contact with.⁴⁵

In addition, “every person who conducts espionage directed at the allied armed forces in Hungary or in the territory of other states in the alliance with Hungary on the basis of an international agreement implying the obligation of mutual military assistance shall be punished in accordance with Article 261 of the Criminal Code of the Republic of Hungary”.⁴⁶

Conclusion

The intelligence work, as an activity, is an integral part of the state activities at international level. This work is performed by specially trained persons, who, by implementing certain knowledge and skills, obtain classified data of various kinds for their clients, i.e. political decision-makers. Such an activity is contrary to all norms of international law. However, despite the fact that in the legislation of many countries it is treated as a serious crime, espionage is very widespread. Interests are a priority of national policies, so such an activity has always been a secret and powerful weapon to learn more about the other side.

The HUMINT method in data collection is a secret activity from the point of view of the state that organizes this type of intelligence activity. However, from the aspect of the state in which this method of data collection is implemented, such actions are illegal and incriminated as the crime of espionage.

By analyzing the mentioned criminal laws, it can undoubtedly be concluded that espionage is a prohibited and strictly punished activity. However, despite the fact that it is very severely sanctioned, the states and their intelligence services still undertake such activities. In this regard, one may ask the question: how the implementation of espionage and the HUMINT method can be justified as an illegal way of collecting data. The answer is contained in the fact that the state, if it would like to exist in modern conditions and preserve national interests, its security, and also the security of its citizens, is forced to implement espionage to reveal the enemy secret. Thus, the

⁴⁴ Article 261, Paragraph 3, Criminal Code of the Republic of Hungary.

⁴⁵ Article 261, Paragraph 4, Criminal Code of the Republic of Hungary.

⁴⁶ Article 262, Criminal Code of the Republic of Hungary. Having in mind the fact that the Republic of Hungary is a member of NATO and EU, it also incriminates every espionage activity directed to these organizations, i.e. their armed forces, whether this act has been committed in the territory of Hungary or some other country that Hungary is in alliance with.

interests of the state and society as a whole dictate the implementation of these methods. Therefore, we can conclude that, still, there is nothing that is allowed, which could be an alternative to this activity, or the results it achieves.

Literature

[1] Младен Бајагић, *Методика обавештајног рада*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.

[2] Бечка конвенција о дипломатским односима, („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 24/64).

[3] Драган Болић, *Менаџмент обавештајне делатности у функцији оперативног планирања (докторска дисертација)*, Војна академија, Београд, 2016.

[4] Мило Бошковић, *Лексикон безбедности*, ЈП „Службени гласник”, Правни факултет у Новом Саду, Београд–Нови Сад, 2017.

[5] Душан Васић, *Превентивна дипломатија – Теоријски концепт, нормативни оквир и политичке контроверзе*, Правни факултет у Београду и ЈП „Службени гласник”, Београд, 2010.

[6] Радослав Гађиновић, „Улога обавештајних служби у изградњи безбедносне функције државе”, *Војно дело*, бр. 2, 2019, стр. 69–81.

[7] Надежда Гудељ, Војо Лаковић, „Индустријска шпијунажа у савременим условима – карактеристике и предмет интересовања”, *Војно дело*, бр. 2, 2017, стр. 151–163.

[8] Синоша Домазет, Здравко Скакавац, „Индустријска шпијунажа на примеру Кине и САД”, *Политика националне безбедности*, бр. 2, 2020, 219–240.

[9] Ђорђе Ђорђевић, *Кривично право – посебни део*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014.

[10] Мирослава Дерикоњић, „Чоловић се нагодио са тужилаштвом”, *Политика – електронско издање*, 5.09.2016.

[11] Миленко Крећа, *Међународно право представљања (дипломатско и конзуларно право)*, Правни факултет у Београду; Београд, 2015.

[12] Кривични законик Републике Србије, („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19).

[13] Кривични законик Црне Горе („Службени лист РЦГ”, бр. 70/03, 13/04 – испр., 47/06, 40/08, 25/10, 64/11 – др. закон, 40/13, 56/13 – испр., 14/15, 42/15, 58/15 – др. закон, 44/17, 498/18 и 3/20).

[14] Кривични закон Босне и Херцеговине, („Службене новине БиХ”, бр. 3/03, 32/03 – исп., 37/03, 54/04, 30/05, 61/04, 53/06, 8/10, 22/15, 40/15, 35/18 и 46/21).

[15] Казнени закон Републике Хрватске, („Народне новине РХ”, бр. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 и 84/21).

[16] Кривични законик Републике Мађарске, („*Magyar Közlöny*”, 2012).
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv,10/09/2021>.

[17] Радојица Лазић, *Обавештајни рад и дипломатија, Српска политичка мисао*, бр. 4/2016, стр. 233–250.

- [18] Милан Мијалковски, *Обавештајне и безбедносне службе*, Факултет безбедности и „Службени гласник”, Београд, 2009.
- [19] Саша Мијалковић, Милан Милошевић, *Обавештајно-безбедносна дјелатност и службе*, Висока школа унутрашњих послова, Бањалука, 2011.
- [20] Милан Милошевић, *(Контра)шпијунажа*, Медија центар „Одбрана”, 2011.
- [21] Марко Парезановић, *Политички преврати – савремени приступ*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2013.
- [22] Јон Михаи Паћепа, *Црвени хоризонти*, Акваријус, Београд, 1990.
- [23] Роман Ронин, *Обавештајни рад*, Факултет безбедности у Београду и ЈП „Службени гласник”, 2009.
- [24] Андреја Савић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
- [25] Андреја Савић, Младен Бајагић, „Улога обавештајне активности у спољној политици”, *Наука, безбедност, полиција*, вол. 8, бр. 1, 2003, стр. 17–42.
- [26] Слободан Симовић, *Индустријска шпијунажа*, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, 2021.
- [27] Љубомир Стајић, *Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2021.
- [28] Љубомир Стајић, Радојица Лазић, *Увод у националну безбедност*, Академија за националну безбедност и ЈП „Службени гласник”, Београд, 2015.
- [29] Зоран Стојановић; Обрад Перић, *Кривично право – посебни део*, Правна књига, Београд, 2014.
- [30] Дејан Н. Тепавац, „Шпијунажа као облик угрожавања пословних информација”, *Војно дело*, бр. 3, 2019, стр. 164–173.
- [31] Сун Цу, *Умеће ратовања*, Бабун, Београд, 2014.
- [32] Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Новом Саду, 2014.
- [33] Милан Шкулић, „Шпијуни међу нама”, *Политика*, 7.09.2016.
- [34] Richard Betts, *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, Columbia University, New York, 2007.
- [35] Jonathan Pinkus, „Intelligence and Public Diplomacy: The Changing Tide”, *Journal of Strategic Security*, Vol. 7, No. 1, 2014, pp. 33–46.
- [36] Michael Rubin, „The Temptation of Intelligence Politization to Support Diplomacy”, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 29, No. 1, 2016, pp. 1–25.

Summary

The intelligence service is a specialized institution of the state apparatus of the government which, on the basis of legal competencies, using secret methods and procedures, collects some data and knowledge in the territory of other state and submits them to the highest state decision-makers for the accomplishment of national

interests. It is an important instrument of foreign policy of every state. It strives to be at the centre of events at international level with its offensive activities. It is a well-known fact that intelligence services use a variety of operational measures, methods and procedures. This is understandable because in order to find out the most confidential and well-kept data, intentions and plans of the countries that are the subject of observation, special knowledge and skills are needed. The HUMINT method and espionage, as a prohibited activity, provide opportunities to achieve the desired goal. Although espionage is treated as an illegal activity in the legislation of many countries, it is still used and widespread. The reason for that lies in the fact that in the most direct way with the help of "a living source" reliable data and knowledge can be obtained, which will benefit the state that the intelligence service operates for.

It is a frequent phenomenon that, consciously or unconsciously, diplomacy and intelligence work are equated, i.e. the function of intelligence and intelligence activity. Intelligence as a tool of diplomacy is conducted in accordance with the 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations, while the intelligence work in the territory of other state is sanctioned by criminal law and is marked as espionage.

A comparative legal analysis of the criminal legislation of the Republic of Serbia and four neighbouring countries (Croatia, Hungary, Montenegro and Bosnia and Herzegovina) shows that espionage is severely sanctioned in all these countries. However, despite this, it is an unavoidable weapon of the state and its intelligence service, whose basic task is to obtain important data for its client in the territory of the enemy, which will have some significance in a political, economic, military or some other field.

Key words: intelligence services, HUMINT method, diplomacy, foreign policy, criminal act of espionage

© 2022 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

